

УДК 37.091.33:81'1:004.38
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.6/27.204652>

Ольга ЛІЛІК,
orcid.org/0000-0002-5187-1944
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) lilik8383@ukr.net

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті обґрунтовано необхідність формування медіаграмотності майбутніх учителів української мови і літератури, яку розглянуто як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування в майбутніх фахівців культури спілкування з медіа, а також творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу й оцінювання медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки. Авторка розуміє медіаграмотність як складник медіакомпетентності й аналізує складові частини досліджуваного феномена, а також характеризує вимоги до медіаграмотних педагогів у контексті суспільних запитів і вимог державних документів. Запропоновано практичні рекомендації з формування медіаграмотності майбутніх учителів української мови і літератури на основі навчальної дисципліни «Методика навчання української літератури». Розроблено план практичного заняття з методики вивчення біографії письменника на уроках української літератури в закладах середньої освіти. Сформульовано низку теоретичних питань, які студенти мають попередньо опрацювати і висвітлити на заняттях, зокрема щодо застосування інноваційних методів і засобів вивчення біографії митця, різних видів наочності, інформаційно-комунікаційних технологій і медіаджерел. Окрім того, авторка статті створила систему практичних завдань і завдань для самостійної роботи студентів, спрямованих на розвиток критичного мислення майбутніх фахівців, а також на формування в них умінь шукати й аналізувати інформацію в інтернет-джерелах, перевіряти достовірність фактів і цитат, зіставляти твори художньої літератури та суміжних мистецтв, розрізняти дезінформацію, застосовувати здобуті знання і вміння в майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: медіаграмотність, медіакомпетентність, майбутні учителі української мови і літератури, біографія, письменник.

Olha LILIK,
orcid.org/0000-0002-5187-1944
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature
of Taras Shevchenko National University "Chernihiv Collehium"
(Chernihiv, Ukraine) lilik8383@ukr.net

FORMATION OF MEDIA LITERACY OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE: PRACTICAL ASPECTS

The author of the article substantiates the necessity of forming the media literacy of future teachers of Ukrainian language and literature, which she considers as a process of personality development with the help and on the material of mass communication (media) in order to form a culture of communication from the media, as well as creative, communicative abilities, critical abilities, ability to fully perceive, interpret, analyze and evaluate media texts, to learn different forms of expression with the help of media technology. The author of the article considers media literacy as a component of media competence and analyzes the components of the phenomenon, as well as characterizes the requirements for media literacy educators in the context of public requests and requirements of state documents. O. O. Lilik offers practical recommendations on the formation of media literacy of future teachers of Ukrainian language and literature on the basis of the discipline "Methodic of Ukrainian literature learning". The author has developed a plan of practical training on the methodic of studying the biography of the writer in the lessons of Ukrainian literature in secondary schools. She formulated a number of theoretical questions that students should pre-study and highlight in class, including the usage of the innovative methods and tools for studying the biography of the artist, various types of visualization, information and communication technologies and media sources. In addition, the author of the article created a system of practical tasks and tasks for independent work of students, which are aimed at developing the critical thinking of the future professionals, as well as forming in them the ability to search and analyze information in online sources, verify the accuracy of facts and quotes, compare works of art. literature and related arts, distinguish misinformation, apply the acquired knowledge and skills in future professional activity.

Key words: media literacy, media competence, future teachers of Ukrainian language and literature, biography, writer.

Постановка проблеми. В умовах тотальної інформатизації та комп'ютеризації актуалізується потреба у професійній підготовці фахівців, котрі здатні повноцінно і критично сприймати медіаінформацію, уміють розрізняти факти й судження, аналізувати й оцінювати їх, а також створювати власні медіатексти, використовувати у процесі навчання і професійної діяльності сучасну медіатехніку. Указані характеристики входять до поняття медіакомпетентності особистості, що постає як інтегрована характеристика особистості вчителя, підґрунтям якої є мотиви, знання, уміння, цінності та здатності, спроможні організувати медіаосвіту учнів (Федоров, 2007). Медіаграмотність є цілісним комплексним феноменом, кожен зі складників якого виконує свою функцію. До основних складників зазначеного поняття Art Silverblatt, Ellen Enright Eliceiri відносять: здатність до критичного мислення, що дає змогу аудиторії розвинути незалежні судження про зміст медіа; розуміння процесу масової комунікації; усвідомлення впливу медіа на особистість і суспільство; розвиток умінь аналізувати й обговорювати медіатексти; розгляд змісту медіа як «тексту», який забезпечує розуміння нашої сучасної культури і нас самих; розвиток здатності отримувати задоволення, розуміти й оцінювати медійний зміст; готовність продукувати власні медіатексти (Silverblatt, 1997: 2). Медіаграмотність є складовою частиною феномену медіакомпетентності, котра в «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» розглядається як уміння ефективно взаємодіяти з медіапростором, правильно розуміти, оцінювати інформацію, аналізувати, передавати її іншим, дотримуючись медіакультурних цінностей, уподобань і стандартів (Найдьонова, 2016: 4). Зазначено також, що вона «забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію» (Найдьонова, 2016: 4). Тому на сучасному етапі постає необхідність формування медіаграмотності молодого покоління, проте для цього необхідно подбати про медіакомпетентність учителя, який у перспективі зможе реалізувати всі вимоги державних документів і суспільні запити.

Аналіз досліджень. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури упродовж попереднього десятиліття перебувала в центрі уваги Л. Базиль, В. Коваль,

О. Куцевол, О. Семенов, В. Сидоренко. Загалом у теорії та практиці вищої освіти нагромаджено значний досвід, що може стати основою для формування медіаграмотності майбутніх учителів-словесників у закладах вищої освіти. У процесі дослідження беремо до уваги роботи, у яких висвітлено теоретичні та практичні засади розвитку медіакомпетентності майбутніх фахівців, сформульовані у працях В. Іванова, О. Волошенюк, Л. Кульчинської, Л. Найдьонові, А. Федорова. Проте варто наголосити, що формування медіаграмотності майбутніх учителів-словесників сьогодні не стало предметом окремого наукового дослідження.

Мета статті – схарактеризувати методичні аспекти формування медіаграмотності майбутніх учителів української літератури на матеріалі курсу «Методика навчання української літератури».

Виклад основного матеріалу. Науковці-дослідники і педагоги-практики обґрунтовують необхідність медіаосвіти для майбутніх учителів. Вони формулюють низку вимог до медіаграмотних педагогів, які мають: заохочувати учнів ставити проблемні питання, пов'язані з медіа; використовувати у викладанні дослідницьку методику, коли учні можуть самостійно шукати (медіа) інформацію, щоб відповісти на різноманітні запитання, застосовувати знання, одержані в межах певного навчального курсу, за нових умов, на основі нового навчального матеріалу; допомогати учням розвивати здібності використовувати різноманітні первинні джерела (медіа) інформації, щоб досліджувати проблеми та на цій основі робити висновки й узагальнення; організувати дискусії, під час яких учні вчать вислуховувати інших і висловлювати власні погляди, зокрема про медіатексти; підтримувати обговорення без категоричних відповідей на запитання; заохочувати учнів розмірковувати над власними медійними дослідженнями (Федоров, 2007: 333).

У сучасному суспільстві особливого значення набуває медіаграмотність учителів української мови і літератури, котру доцільно розглядати як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування в майбутніх фахівців культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь сприйняття, інтерпретації, аналізу й оцінювання медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки.

Студентам, що навчаються за спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), у межах навчальної дисципліни «Методика

навчання української літератури» було запропоновано практичне заняття з теми «Методика вивчення біографії письменника на уроках української літератури», на яку відведено 2 год.

Навчальна мета заняття – розглянути принципи і джерела вивчення біографії письменника, схарактеризувати особливості вивчення біографії письменника в середніх і старших класах, визначити оптимальні методи, прийоми і засоби вивчення біографії письменника на уроках української літератури, особливості використання різних видів наочності й інформаційно-комунікаційних технологій. У межах розвивальної мети ми планували формувати вміння відбирати факти для вивчення біографії митця на уроках літератури, відокремлювати факти від суджень, критично оцінювати й перевіряти здобуту з різних джерел інформацію, розробляти дидактичні матеріали на основі використання онлайн-інструментів. У контексті реалізації виховної мети було заплановано розвивати інтерес до майбутньої професії учителя української мови і літератури, прагнення до професійного й особистісного розвитку й саморозвитку.

Насамперед студентам було запропоновано висвітлити низку теоретичних питань, зокрема:

1. Принципи та джерела вивчення життєпису письменника на уроках української літератури.

2. Особливості вивчення біографії письменника в середніх і старших класах.

3. Методи і прийоми вивчення життєпису письменника. Інноваційні методи і засоби вивчення біографії митця (флеш-картки, ментальні карти, хмаринки слів, фішбоун тощо).

4. Використання різних видів наочності, інформаційно-комунікаційних технологій, медіа-ресурсів під час вивчення біографії письменника у школі.

Після обговорення цих питань студенти мали презентувати попередньо виконані практичні завдання. Зазначимо, що вони мали варіативний характер: студенти обирали те завдання, яке відповідало їхнім інтересам, а інші завдання вони могли виконувати в межах самостійної роботи, заробляючи додаткові бали. Наприклад:

1. Відберіть 5–6 біографічних фактів із життєвого і творчого шляху письменника, на яких буде базуватися вивчення життєпису митця (персоналію можна обрати зі шкільної програми на вибір студента). Поміркуйте, за яким принципом ви відбираєте факти, як перевіряєте їхню достовірність. Чи обов'язково перевіряти вірогідність фактів біографії митця?

2. Знайдіть кілька цитат про митця та його творчість, які можна використати на уроці укра-

їнської літератури. Перевірте їхню правильність за сайтом «Вікіцитати» та іншими джерелами. Чи можна їх використовувати без перевірки?

3. За допомогою програм *kahoot*, *googleforms* чи *plickers* підготуйте 12 тестових завдань для перевірки знань учнів із біографії письменника. Поміркуйте, на якому етапі уроку їх можна використати? У чому перевага використання комп'ютерних програм порівняно із традиційними тестами?

4. Перегляньте фільм «Гра долі. Та, що поруч» про одруження І. Франка й О. Хоружинської (студія «Віател», режисер В. П. Вітер, 2006) (джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=sAVvFCZLKFo>). Спробуйте відокремити факти від суджень. Перевірте вірогідність озвучених фактів за іншими джерелами. Запропонуйте шляхи використання цього матеріалу на уроці української літератури в 10 класі. Які завдання ви можете запропонувати учням на основі цього фільму?

5. Знайдіть в Інтернет-мережі зображення пам'ятників І. Франку, перевірте їхнє місце розташування за допомогою *google.maps*. Поміркуйте, як можна цей матеріал використати на уроці вивчення біографії митця та в позакласній діяльності?

6. Знайдіть у мережі портрети чи фотографії письменника (персоналія – на ваш вибір). Перевірте за допомогою онлайн-сервісів їхню достовірність, а також джерела, із яких вони взяті.

7. Розробіть віртуальну екскурсію «Шляхами Івана Франка» для уроку української літератури в 10 класі. Які онлайн-матеріали ви використовували? Чи перевіряли їхню достовірність? За допомогою яких онлайн-сервісів?

8. Підготуйте план-конспект уроку вивчення біографії письменника у старших класах із використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

9. Підберіть наочність для вивчення біографії М. Коцюбинського в 10 класі. Свій вибір обґрунтуйте. Запропонуйте шляхи її використання на уроці.

10. Сформулюйте завдання для розвитку критичного мислення учнів на матеріалі біографії письменника (персоналію оберіть зі шкільної програми).

11. Уявіть ситуацію, коли учні під час уроку ставлять вам запитання щодо фактів з інтимного життя письменника (Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Тараса Шевченка, Івана Франка), посилаючись на статті з Інтернет-джерел і науково-популярних видань. Якою буде ваша реакція?

Поміркуйте, як має боротися учитель української літератури з дезінформацією щодо вітчизняних митців слова?

Висновки. Сьогодні молодь є найбільш активним споживачем медіаінформації, проте вона почасти не відчуває маніпулятивні прийоми медіа через відсутність сформованих навичок критичного мислення, умінь аналізувати й осмислювати інформацію. Це актуалізує необхідність формування медіакомпетентності учителів для подальшого розвитку медіаграмотності учнів. Особливого значення це набуває в контексті професійної

підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, робота яких безпосередньо пов'язана з різними видами, стилями і жанрами текстів, а також із різними джерелами інформації.

Отже, необхідним є упровадження елементів медіаосвіти у зміст навчальних дисциплін циклів соціогуманітарної, професійної та практичної підготовки майбутніх учителів-словесників, розроблення системи завдань, які будуть систематично і послідовно впроваджуватися на різних етапах освіти. У цьому ми і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ : АУП, ЦВП, 2011. 58 с.
2. Найдьонова Л. А., Слюсаревський М. М. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні: нова редакція. Київ, 2016. 16 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosvity/> (дата звернення: 03.02.2020).
3. Федоров А. В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. Москва : МОУ ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. 616 с.
4. Silverblatt Art Ed., Enright Eliceiri El. Dictionary of Media Literacy. Westport, Connecticut – London : Greenwood Press, 1997. 234 p.

REFERENCES

1. Ivanov V., Volosheniuk O., Kulchynska L. Mediaosvita ta mediahramotnist: korotkyi ohliad [Media education and media literacy: a brief overview]. Kyiv: AUP, TsVP, 2011. 58 s. [In Ukrainian].
2. Naidonova L. A., Sliusarevskiy M. M. Kontseptsiia vprovadzheniya mediaosvity v Ukraini [Concept of introduction of media education in Ukraine]: nova redaktsiia. Kyiv, 2016. 16 s. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosvity>. (data zvernennia: 03.02.2020). [In Ukrainian].
3. Fedorov A. V. Razvitie mediakompetentnosti i kriticheskogo myshlenija studentov pedagogicheskogo vuza [The development of media competence and critical thinking of students of a pedagogical university]. Moskva: MOU VPP JuNESKO "Informacija dlja vseh", 2007. 616 s. [In Russian].
4. Silverblatt Art Ed., Enright Eliceiri El. Dictionary of Media Literacy. Westport, Connecticut – London: Greenwood Press, 1997. 234 p. [In English].